

Noi interpretări holiste ale economiei de piață

dr. Sorica Sava

Cunoașterea sistemului economiei de piață din punctul de vedere al structurilor, mecanismelor și al politicilor guvernamentale promovate în diferite perioade de evoluție a acestuia reprezintă o problemă de fond pentru orice abordare a transformării sistemice a complexului economiei naționale.

Știința economică include câteva sisteme teoretice ale funcționării economiei contemporane, unele mai vechi, altele mai noi apărute în perioada postbelică. Ca răspuns la unele modificări structurale intervenite în economia țărilor dezvoltate, în ultimele decenii, interpretările teoretice ale economiei de piață actuale au cunoscut o diversificare în sensul apariției, după opinia noastră, a unor noi modele holiste.

Aceste noi modele reflectă preocupările de reelaborare a unor concepe tradiționale, specifice modelelor standard, pe baza unor ipoteze adecvate îndepărțării reali-

tăilor de piețele, perfect sau imperfect concurențiale, ca și încercarea de fundație a implementării unor mecanisme de orientare, ajustare și corectare, la nivel micro-mezo și macroeconomic, paralele cu mecanismele pieței.

Dintre aceste noi abordări sunt interesante, pe plan teoretic și mai ales utile din punct de vedere practic, unele modele non-standard, cu un pronunțat caracter realist, anume ceea ce am putea denumi modelul economiei segmentate și modelul economiei reglate.

Prin acești termeni ce ne aparțin considerăm că am putea desemna noile structuri economice ce caracterizează economiile de piață în prezent.

Evident nu avem în vedere decât acele aspecte principale care reprezintă tendințe irevocabile și nu manifestări conjuncturale.

1. Noile structuri ale economiei de piață - instrumente conceptuale

Teoriile care au favorizat construirea unor modele non-standard au apărut în contextul contestării valorii absolute a modelelor neoclasic și keynesist, fundamentele și concluziile lor dovedindu-se a fi, cu diferențe notabile în timp și în spațiu, în contradicție cu realitățile.

Astfel, o serie de economisti (J.P. Fittoussi, 1967), examinând tensiunile funcționale din ultimele decenii - mărirea frecvenței recesiunii, fluctuațiile ample ale cursurilor de schimb, creșterea ratei reale a dobânzii, tendințele inflaționiste și ratele ridicate ale șomajului etc. - au pus în discuție ipotezele clasice și au propus și elaborat noi concepe și metodologii pentru

interpretarea economiei contemporane.

Esențialul acestor noi dezvoltări ale teoriei economice constă în faptul că fără a se substitui și respinge criteriile standard ale funcționării economiei (*homo oeconomicus* etc.) se adaugă rationalității agenților noi premise, anume cele de reglare organizațională. Modelului pieței i se asociază un alt mod de coordonare a activităților economice, după caz, alături sau în locul prețurilor, pe bază de reguli, ce pot îmbrăca diverse forme: contracte, norme, regulamente, convenții etc.

Definit global prin conceptul de organizare acest tip de coordonare implică o gamă variată de modalități, de la simple

reguli privind comportamentele individuale până la ansambluri sistematizate de reguli, cum sunt instituțiile, organizațiile cu sau fără restricția viabilității financiare; de exemplu, întreprinderea structurată ie-rarhic, administrații, organizații obștești, grupuri profesionale, comunități de valori (O.Favereau, 1989).

Prin acest nou câmp de acțiuni economice se încearcă în fapt o corectare a principiilor clasice de funcționare a economiei, prin accentuarea rolului agentului individual dar și prin delimitarea spațiului pieței, opțiunea rațională a fiecărui extinzându-se până la stabilirea naturii relațiilor cu toți ceilalți implicați în activitățile economice: piață, organizare sau orice altă formă intermediară (P.Cohendet, P.Lerena, 1989).

Se crează astfel posibilitatea trecerii de la "raționalitatea pură" la "raționalitatea procedurală", (H.A.Simon, 1976) prin includerea în raționament și a procedurii luării deciziei, respectiv opțiunea coordonării activității prin reguli. Suportul acestei extinderi îl reprezintă contractul, convenția etc.

Pentru a ilustra aceste noi abordări teoretice putem să avem în vedere teoria incitațiilor, teoria reglării, teoria organizațiilor, teoria convențiilor și a instituțiilor, teoria contractelor, teoria reglementării, teoria costurilor de tranzacție, teoria agenției etc.

Fiecare din acestea reprezintă o nouă interpretare a structurilor, mai puțin prin omogenitate și posibilitatea de anticipare a comportamentelor - ipoteze ce stau la baza gândirii ortodoxe sau heterodoxe - și din ce în ce mai mult prin "eterogenitate și incertitudine", ceea ce implică diversificarea și flexibilizarea mecanismelor economice (R.Salais, 1991).

În mod firesc, noul demers a inclus definirea, explicarea și introducerea unor noi concepții. Astfel a fost elaborată o nouă teorie a regulii în economie considerându-se că aceasta reprezintă nu simplu un

enunț ci "o prescripție" (un enunț normativ) căruia i se poate conforma agentul economic și care indică ce fel de comportament este cerut, preferat sau prohibtit (J.B.Shimanoff, 1980).

Această disjungere a regulii - constrângere de regulă - contract reprezintă teoretilizarea unei evidențe empirice și anume că relațiile de piață nu acoperă întregul spațiu al activităților economice; în interiorul organizațiilor (firme și.a.) interacțiunile dintre indivizi sunt coordonate în principal prin reguli (unele voite, altele nu) și auxiliar prin prețuri, în timp ce interacțiunile dintre agenți sunt coordonate în principal prin prețuri și auxiliar prin reguli.

Opoziția aceasta a fost clar enunțată încă de mai bine de cinci decenii de R.H.Coase (1937). "În afara firmei, scria el, mișcările de prețuri dirijează producția care se vede coordonată prin intermediul tranzacțiilor ce intervin pe piață. În interiorul firmei, aceste tranzacții de piață sunt eliminate și întreprinzătorul coordonator dirijând producția substituie structura complicată a pieței și a tranzacțiilor de schimb".

Deosebit de interesante și nu numai sub raportul noutății sunt și noile concepții de "organizare" și de "instituție".

În strânsă legătură cu aceste delimitări naționale piață este definită în opoziție cu organizarea, dar subliniindu-se interfața dintre aceste două modalități de funcționare a economiei. Se demonstrează astfel că economia actuală nu reprezintă "o generalizare a pieței", după cum piață cu instrumentele sale (prețurile, raționalitatea agenților etc.) nu este nici unicul mod de alocare a resurselor. Si aceasta chiar și numai pentru faptul că în interiorul unei organizații (firme) nu acționează piață, după cum funcționarea pieței nu exclude organizarea, întruchipată de însăși existența întreprinderii, drept o anumită formă de organizare. Fără însă a se fractiona și separa complet cele două medii economice,

subliniuindu-se simetria lor în sensul că ceea ce se întâmplă în interiorul firmei ("mediul intern" al unui incident) influențează ceea ce se întâmplă în afara firmei, adică

piața privită ca "mediul extern" în care operează firma. Prin urmare ambele tipuri de mecanisme determină alocarea resurselor și satisfacerea nevoii sociale.

2. Modelul economiei de piață segmentate

Printre sistemele conceptuale non-standard, modelul economiei segmentate este un model heterodox fundamentat printr-o serie de teze radicale, instituționaliste ca și ale școlii relațiilor industriale.

Aceste filiații se rezfrâng în concentrarea preocupărilor pentru introducerea în teoria economică a unui mai mare realism decât cel permis de abordarea exclusivă în termenii pieței.

În fond, o sinteză a teoriilor amintite, acest model a început să fie elaborat în SUA în anii '60, prin analizele persistenței și extinderii sărăciei și șomajului în ghetourile urbane, în pofida performanțelor de creștere și dezvoltare a economiei postbelice și a fost cristalizat de o serie de economisti francezi, după anii '73-'74, ca o modalitate de analiză macroeconomică a fenomenelor de criză - cu deosebire a șomajului, inflației și a inegalităților.

Ca urmare această schemă teoretică a fost aplicată ansamblului economiilor de piață dezvoltate.

Îndepărțarea mediului economic intern și extern de ceea ce se consideră a fi arhetipul pieței a permis unor autori (S.Berger, M.J.Piore, 1980 și a.) să aprecieze că economiile dezvoltate actuale se caracterizează prin segmentarea sistemului productiv și respectiv a piețelor datorită unor diferențieri în interiorul structurilor economice - diferențieri de altă natură decât cele izvorăte din diviziunea socială a muncii.

Existența acestor segmente (două sau mai multe) a generat și un alt mod de funcționare a economiei întrucât ele sunt marcate de bariere specifice fiecăruia, ceea ce impiedică fluxul produselor și serviciilor și mobilitatea factorilor, condiții sine

qua non a funcționării mecanismelor pieței și respectiv a realizării funcțiilor prețurilor.

Demonstrarea acestor noi trăsături ale economiei de piață a pornit și se sprijină pe exemplul pieței muncii, domeniul în care se regăsesc cele mai semnificative manifestări și consecințe ale segmentării.

De pildă, diviziunea pieței muncii în două sau trei segmente evidențiază sisteme diferite de funcționare, obstacolele din calea mobilității dintre ele generând în final diferențieri în însăși structura sistemului productiv. Concret într-o din viziunile dualiste (C.Kerr, 1983) se arată că segmentarea pieței muncii după criteriul sindicalizării a dus la apariția a două piețe: a) "o piață a salariului" - o piață "structurată" a angajaților protejați de sindicate, în mare mișcările salariului fiind independente de mișcările mâinii de lucru și a locurilor de muncă, relațiile dintre întreprinzători și salariați nu mai sunt guvernate în raport cu cerințele pieței. În acest caz fluxurile și mobilitatea forței de muncă nu mai influențează, cum era firesc, funcționarea și evoluția acestei piețe; b) "o piață a ocupării", "piată nestructurată" a sectorului nesindicalizat în cadrul căreia se asigură repartitia locurilor de muncă în contextul general al ocupării.

Această schemă, una dintre numeroasele scheme privind economia segmentată, este semnificativă pentru demonstrarea posibilității acțiunării a două tipuri de mecanisme.

Într-adevăr criticându-se viziunile exclusiviste, micro sau macroeconomică care, după caz, reduceau funcționarea piețelor la cea mai simplă expresie a lor, prin acest model se fundamentează și ex-

plică funcționarea economiei atât pe principiul economic al pieței (primatul coordonării prin prețuri), cât și pe baza aplicării principiului organizării și reglementării, adică ordonarea structurilor, a relațiilor prin reguli, convenii, norme și instituții datorită schimbării structurii colectiv-individ (coordonarea prin reguli).

Afirmându-se că între cele două principii nu există o opoziție, se susține teza că piața reprezintă doar unul din mecanismele de funcționare ale economiei contemporane, fiindu-i caracteristic faptul că între diversele piețe există dependență dar și autonomie. Aceste noi structuri sunt apreciate ca factori importanți în realizarea echilibrului economic general.

Introducerea celui de-al doilea principiu întruchipează însă și o altă teză și anume aceea conform căreia segmentarea reprezintă și o modalitate de adaptare la incertitudine, de pildă cea generată de fluctuațiile cererii finale. Adică, pe de o parte, există un segment protejat de insecuritate și, pe de altă parte, unul expus acesteia. Într-adevăr aşa cum ne-au arătat evoluțiile economice din țările dezvoltate protecția față de instabilitate este de partea marilor companii care ponderând mult în economie posedă și mijloacele de a o realiza în proporții adecvate și la timpul potrivit.

Analiza funcționării pieței muncii a permis evidențierea tendinței de concentrare a resurselor umane în segmentul locurilor de muncă inferioare.

Deși se asimilează curent segmentarea și dualismul, numeroase modele admit segmentarea în mai multe porțiuni. În vizionarea autorilor acestui model contează însă mai puțin numărul acestora și mai mult fenomenul în sine. Pentru că în această optică "segmentarea este mai întâi o discontinuitate deși un foarte mare număr de segmente constituie un eveniment continuu". Accentul este pus pe segmentarea sistemului productiv și al piețelor, iar studierea cauzelor este însotită de evidenție-

rea unor consecințe de tipul segregării economice și sociale.

Există o mare varietate de scheme ale segmentării, schema dualistă din primele abordări, transformându-se într-o tripartită sau chiar quadripartită, după cum unii autori disting "o noțiune minimală" și "o noțiune extensivă" a segmentării.

Într-o vizionă dualistă (R.Hodson, R.L.Kaufman, 1982), cu exemplificări mai ales europene, în afara divizării în două tipuri de piețe ale muncii și două categorii de sectoare, din punctul de vedere al asigurării față de incertitudini și instabilitate, o economie segmentată are următoarele patru elemente de bază:

- un sistem economic structurat dualist, cele două sectoare putând fi descrise în multiple feluri (pe de o parte un sector central al marilor companii monopoliste și pe de altă parte un sector periferic al micilor întreprinderi supuse concurenței), esențialul constând însă în dependența puternică dintre cele două sectoare;

- o piață a muncii la fel duală, fiecărui sector productiv fiindu-i specifică o anumită piață a muncii care întotdeauna este izolată de celalătă piață datorită barierelor de mobilitate;

- corespunzător acestei separări, apar total diferite posibilități de mobilitate ascendentă (carieră), condițiile de muncă, remuneratie, organizarea salariaților pentru susținerea drepturilor lor;

- structurarea categoriilor de forță de muncă conforme diviziunii sociale și după sex, vîrstă, rasă sau naționalitate.

Într-o altă schemă există:

- un segment primar care oferă locuri de muncă stabile, relativ bine plătite, cu condiții de muncă bune și posibilități mari de promovare;

- un segment secundar în care săracii orașelor au posibilități de lucru și de trai limitate, sunt surghiuniți prin situația de șomeri, sau atunci când li se oferă locuri de muncă, acestea sunt nesigure, puțin remu-

nerate și cu condiții de lucru dure.

Din punctul de vedere al efectelor acestui gen de segmentare a economiei numeroși autori (R.Loceridge, A.L.Mok, 1979), insistă asupra consecințelor sociale și mai ales asupra diviziunii societății în grupuri favorizate și grupuri inferiorizate. Se susține că din punctul de vedere al muncii are loc o primă discriminare înainte de ocuparea locurilor de muncă din cauza ofertei excedentare ("job discrimination" și "pre-entry" discrimination) și o a doua discriminare, salarială, ce intervine după accesul la locurile de muncă în condițiile unei calificări profesionale analoage ("wage discrimination" și "post- entry" discrimination).

În diviziunea ternară (B.Bluestone, 1970) segmentarea conduce la o economie tripartită:

- "economia centrului" - respectiv un sector central - "înima" -, de departe cel mai puternic sector din punctul de vedere al resurselor financiare. Întreprinderile centrului sunt marile companii ce beneficiază de poziții de monopol. Aici există o productivitate forte, se obțin profituri înalte, capitalul productiv este utilizat intensiv și sindicalizării puternice îl corespunde o salarizare de nivel ridicat;

- "economia periferică" - respectiv un sector al "întreprinderilor aflate la periferie" economiei naționale. Aceste întreprinderi au caracteristici contrarei primului tip: sunt de talie mică, productivitatea și profiturile sunt reduse, sindicalizarea este cvasiabsentă, salariile sunt mici. Angajații acestui sector reprezintă pătura săracă a populației;

- "o economie lipsită de regularitate" - care include diverse forme neoficiale de activitate, clandestine, ilegale. Cunoscută și sub denumirea de "economie subterană" aceasta reprezintă sectorul insecurității totale, funcționează prin expediente, contracte zilnice la marginea sistemului salarial tradițional sau al muncii independente. Economiștii americanii o consideră tipică pentru ghetourile negrilor

din marile orașe americane.

Geneza acestei segmentări tripartite este căutată în dezvoltarea istorică a sistemului productiv ce a provocat diferențieri pe piață a agenților economici, a firmelor, a raporturilor din interiorul întreprinderilor și a politicilor economice.

Aspectul cel mai semnificativ al acestor evoluții se consideră a fi trecerea "de la economia concurențială la economia monopolurilor".

Imobilizările de capital din marile firme-monopoluri implică o cerere stabilă și întrucât nu se pot adapta ușor fluctuațiilor, producția anumitor produse devine din ce în ce mai mult subfurnizată sau exportată către miciile întreprinderi ale periferiei industriale, mai puțin capitalizate și la fel de puțin competitive.

Din punctul de vedere al pieței muncii se consideră relevant faptul că marile firme stabilizează anumite locuri de muncă și categorii de angajați și exportă instabilitatea periferiei industriale.

În această optică, la segmentarea economiei a contribuit și adâncirea diviziunii muncii în interiorul întreprinderii, indispensabilă producției de masă, dar care a dus la parcelarea maximă a sarcinilor și chiar la descalificarea forței de muncă. De aici și separarea intereselor diverselor categorii de salariați.

Acceași influență a avut-o și politicele patronale de folosire a decalajelor dintre diversele categorii sociale, după sex, vârstă, rasă etc.

Punându-se accentul pe originile economice ale segmentării se insistă și asupra transformării organizării muncii în cadrul firmei, abordată ca o modernizare a formelor de control social asupra muncii (D.Gordon, R.Edwards, M.Reich, 1982). Se distinge astfel:

- un "control simplu" sau "ierarhic" (specific întreprinderii individuale din secolul XIX) bazat pe exercițiul personal și arbitral al puterii patronale;

- controlul "tehnic" înrudit cu taylori-

smul și bazat pe structura fizică a procesului de muncă (raportul om-masină);

- un "control birocratic" rezultat al regulilor instituționale conform puterii și stratificării ierarhice, evaluării performanțelor, organizării promovării în cariera profesională și.a.

Dincolo de contribuția teoretică prin demonstrarea unor noi trăsături ale economiei de piață și a posibilității acionării a două tipuri de mecanisme: cel al pieței (prețurilor) și cel al organizării (reguli și convenții) și de concluzia adâncirii diferențierilor uneori până în punctul segregării sociale, cele mai interesante ni se par terminațiile operaționale în domeniul economiei muncii, prin crearea - cel puțin în Franța - a unei adevărate "paradigme a cererii de forță de muncă" (B. Mariaux, 1987), contrare primatului neoclasic al ofertei de muncă și al externalizării pe plan social a inegalităților.

Din punctul de vedere al practicii trebuie menționat că modelul economiei segmentate a devenit nu numai o referință majoră a cercetărilor empirice asupra pieței muncii, și a inegalităților dintre categoriile de salariați ca și asupra celor economice și sociale în general, ci și un instrument de elaborare, reformulare și

implementare a politicilor de ocupare, salariale, sociale etc. Mai ales că începând cu a doua jumătate a anilor '70 locurile de muncă precare și/sau exterioare pieței muncii s-au înmulțit rapid, șomajul a crescut și politicile sociale în vigoare în acea perioadă, concepute în timpul creșterii economice certe și în cadrul unei gestiuni a resurselor umane cu stabilitatea ocupării, deveniseră costisitoare și chiar caduce.

Acstea aplicații ale teoriei segmentării au fost, favorizate de semnificația deosebită acordată pieței muncii - în economiile dezvoltate prin transpunerea analizelor micro la nivel macroeconomic și combinarea efectului de întreprindere cu efectul social. Firma ca unitate de decizie și organizare, cu coerența ei internă și diferențierea ei față de exterior este astfel plonjată în mediul economiei naționale, pe diverse planuri, prin legătura dintre opțiunea de organizare și de alocare a măinii de lucru pe diverse locuri de muncă și consecințele acestora asupra structurilor de pe piața muncii în general.

În Franța modelele economiei segmentate au constituit instrumente de analiză micro și macroeconomică a fenomenelor de criză, a șomajului și ale segmentării nefavorabile a societății.

3. Modelul economiei de piață reglate

Modelul economiei reglate se înscrie în dinamica teoretică a anilor optzeci, și reflectă preocuparea de depășire a paradigmelor ortodoxe, neoclasice sau keynesiste.

Inrudit cu modelul economiei segmentate printr-o serie de ipoteze comune, modelul economiei reglate sintetizează concluziile unor cercetări prin care se încearcă să se fundamenteze un nou mod de reglare a economiei: funcționarea ei printr-o paletă mai largă de mecanisme, derivate nu numai din structurile economice ci și din cele de ordin social și instituțional.

Astfel se conturează un nou tip de eco-

nomică "economia reglată" în care circuitul economic și reproducția socială sunt asigurate și de alte mecanisme decât cele bazate pe piețele concurențiale, respectiv prin instituționalizarea raporturilor dintre agenții economici și dintre diversele grupuri sociale, prin organizații și instituții private sau publice.

Pentru unele puncte de vedere, prin filiație directă sau indirectă, constatăm o injectare de referințe keynesiste, instituționaliste și marxiste.

Deși ideea de reglare este prezentă în anumite lucrări anglo-saxone, modelul economiei reglate aparține net unor eco-

nomiști francezi, deoarece la ei găsim o abordare sistemică a acestei problematici, departe de sensul vechi de "regularizare" a conjuncturii.

Teoria economiei reglării din anii '50 reflectă interesul unor economisti americanii (G.Stigler, 1983) pentru funcționarea statului democratic prin măsurarea impactului reglementărilor publice în domenii economice și sociale importante. În fapt concepția anglo-saxonă se reducea la acțiunile economice ale statului "acepatate din necesitate".

Scoala franceză de reglare situează însă acest proces atât într-o perspectivă macroeconomică cât și istorică.

Astfel reglarea este definită (R.Boyer, 1986) ca ansamblul modalităților prin care un sistem economic este capabil să funcționeze, respectiv să se reproducă. De aceea, din perspectiva istorică pot fi stabilite diverse moduri de reglare dependente în principal de mecanismele fundamentale ce determină funcționarea și evoluția sistemului.

Theoretic și metodologic modelul economiei reglate se fundamentează pe analiza interacțiunilor din societate abordate ca "modalități" tehnice, economice, sociale și instituționale ale apropierei și câteodată ale integrării sferelor și agenților ofertei și ai cererii. Accentul se pune însă pe examinarea unor domenii, situate dincolo de comportamentul individual al producătorilor sau consumatorilor, anume pe studiul grupurilor sociale, a relațiilor dintre ele ca și a legăturilor lor cu sistemul tehnic al producției, în reglarea și reproducția economiei.

Drept cadru de acțiune al mecanismelor diversele categorii de interacțiuni pot influența modul de reglare cel puțin prin două forme de manifestare la nivelul relațiilor dintre producători/intreprinzători-salariați (înglobate în noțiunea de raport salarial) și dintre producători-utilizatori/consumatori.

În acest sistem nou de funcționare a

economiei principala interacțiune care determină și celealte categorii de relații între agenți și grupuri socio-economice o reprezintă raportul salarial. În consecință raportul salariați-patronat este apreciat drept una dintre relațiile determinante pentru derularea normală a fluxurilor reale și monetare din economie.

Este vorba în primul rând de faptul că mai mult de trei pătrimi din populația ocupată în țările dezvoltate le reprezintă salariații - grup social implicat atât în raporturile pe verticală cât și pe orizontală ale circuitului economic, și de care depind, într-o măsură mai mică sau mai mare, și comportamentele altor categorii ale populației. Astfel raportul salarial - ansamblul condițiilor de schimb, folosirea și reproducția forțelor de muncă - devine elementul cel mai relevant al modului de reglare, în fiecare perioadă istorică, diferențele lui formă reflectând diversele caracteristici sociale și instituționale ale economiei.

Această caracteristică a economiei de piață o constituie nucleul dur al genezei și dezvoltării "școlii relațiilor industriale" - adică a raporturilor dintre patronat și salariați - în cadrul cărora statul apare mai mult ca arbitru - corector al unor deformări periculoase pentru economie și societate în general.

Abordarea istorică a acestor interacțiuni prin teza că fiecărei perioade îi corespunde o formă specifică a raportului salarial, dependentă de structurile economice, configurația mecanismelor și tipul intervențiilor private sau publice (M.Aglietta, 1976) a condus la caracterizarea economiei concurențiale a secolului trecut prin raportul salarial determinat de piață și oscilațiile prețurilor. Mai târziu - economia marilor companii, a monopolurilor, bazată pe producția de masă, a generat un raport salarial ce posedă toate caracteristicile divizării economiei naționale în monopoluri și întreprinderi mici și mijlocii, în locuri de muncă privilegiate și

precare. Aceste fracționări structurale s-au reflectat în dezechilibre și distorsiuni gen somaj, inflație etc., procese, ce au implicat din partea puterii publice politici de stabilizare și de ocupare, austeritate bugetară, extinderea protecției sociale și a. Respectiv "un raport salarial dominant de tip monopolist" axat pe segmentarea economie și a pieței muncii. De aceea, după opinia unor autori ai modelului (R.Boyer, J. Mistrail, 1978), fenomenele de criză ale anilor optzeci au demonstrat epuizarea modului de reglare bazat pe raportul salarial monopolist, incitând la căutarea altor modalități de reglare a interacțiunilor economice, prin piață, și mai ales în afara ei.

Numeroasele analize empirice efectuate în ultimele decenii marchează aceste fenomene noi prin tendință către o instituționalizare a relațiilor din economie. De pildă instituționalizarea raportului salarial care nu mai este redus la simplul schimb al unei mărfi, tendință manifestată prin stabilirea unor reguli, convenții privind salariul, locurile de muncă, securitatea socială și a. În Franța diversele procedee, de tipul "contractului de muncă" al "salariilor de eficiență" și a. dovedesc că relațiile patronat-salarat sunt modelate prin convenții private sau și legiștăii publice; contractele private la nivelul firmei reprezentă în fond un compromis între interese opuse în anumite privințe, convergente în altele, iar legiștăia publică introduce condiția sine qua non a respectării de către firmele private a drepturilor și obligațiilor prescrise.

În acest context se consideră că modelul fordist trebuie reexamnat și completat pentru a fi adaptat noului stadiu de organizare a producției și de instituționalizare a raporturilor dintre agenții economici și dintre diversele grupuri sociale (J.C. Delaunay, H.Gaudrey, 1987).

La aceeași concluzie se ajunge și prin analiza sistemului actual al relațiilor dintre producători/ofertanți și utilizatori/consumatori.

Punctul de plecare în studierea dimensiunilor și a modalităților de articulare ale acestor interacțiuni economice îl constituie câteva teoreme (J.Gaudrey, 1990): în economia de piață producția și consumul sunt două sfere disjунse ce pot fi puse în legătură prin piață și prin instituții; mărfurile fracționează structura economică în două emisfere, cea a producției fiind sediul formării matricei de ansamblu a relațiilor dintre grupurile sociale.

În consecință una dintre tezele principale ale modelului-economie reglate este aceea că actuala economie de piață este o economie marcată de o separare netă între producție și consum, ea nefiind, așa cum pare, o societate de consum, ci "o societate de producție și de cumpărare", adică "o societate de produse de curs" (de vândut) - deci "o societate tot atât a producției pe căt este a debușelor".

Pentru teoreticienii modelului o asemenea societate de tip "fordist" este un regim ce are ca obiectiv continua expansiune a piețelor simple și de mari dimensiuni respectiv de desfacere a bunurilor de consum. Folosirea și consumul mărfurilor devine o problemă ori de căte ori fluxul (circulația) produselor este pusă în dificultate de reticența de a se consuma.

Aceeași separare producători-utilizatori se constată și în însăși sistemul de organizare a muncii datorită fracționării, pe de o parte a concepției și execuției, și pe de altă parte a execuțanților productivi, prin specializarea accentuată a sarcinilor în cadrul firmei. De pildă, dacă o unitate de producție este analizată ca o rețea de producători și utilizatori de informații, de decizii și de produse intermediare, se poate constata o separare extremă a "producătorilor" și a "consumatorilor" de aceste produse și servicii intermediare, disjunghere chiar de tip taylorist. O situație asemănătoare se consideră a fi și domeniul administrativ, tradițional marcat de "o relație de exterioritate", între o administrație dominantă și uzajerii dominați.

Aceste situații empirice au favorizat teza că în actualele economii de piață - industriale și de servicii în gestație - elementul central al funcționării și evoluției lor nu este de ordin tehnic (în posida importanței incontestabile a dimensiunilor tehnice ale producției și circulației), ci de ordin social, putând fi definit ca un mod de legătură între activitățile producătoare (de bunuri, informații, servicii) și activitățile corespunzătoare, de utilizare și consum ale acestora (J.Gaudrey, 1990).

Confruntarea unor asemenea premise teoretice cu realitățile actualei economii de piață a favorizat concluzia că în desfășurarea raporturilor producători "oferanți" - consumatori/utilizatori - se întrepătrund mecanisme ale pieței concurențiale simple și ale concurenței imperfekte cu modalități organizaționale și instituționale de reglare ale sectorului privat și ale sectorului public.

Modul acesta de reglare poliformă, specific unei economii de piață regulate, a cunoscut în ultimele decenii o extindere continuă datorită multiplicării formelor de organizare și instituționalizare a raporturilor producție-consum (P.Eiglier, E. Langeard, 1987).

Formele noi de articulare dintre producție și consum sunt expresia unei noi atitudini a producătorilor/vânzători față de clienți în sensul de a-i considera "o resursă umană externă" a firmei. Prin importanță aceștia trebuie să facă obiectul unui "management atent și comparabil" în anumite puncte cu cel al resurselor umane interne, nu numai pentru a dirija informațiile în direcția lor, ci și pentru a le influența comportamentele în opțiunea pentru cumpărare, devenită o restricție bulversantă pentru producție.

Pentru aceste modificări sunt ilustrative:

- modalitățile noi de conexiune între procesele și agenții de producție și de consum apărute sub efectul intervenției mai exigeante a consumatorilor, ceea ce îi face pe producători să utilizeze tot mai mult

instrumente concurențiale de ordin practic;

- implementarea unor servicii tradiționale de "proximitate", dar și a altor multe activități industriale cu scopul apropierea dintre parteneri, ca factor de localizare națională dar și în cadrul investițiilor directe în alte țări;

- scurtarea termenului de răspuns în livrarea mărfurilor, oferta crescândă de servicii casnice, aprovizionarea prin automate și.a.;

- satisfacerea organizată a intereselor clientilor prin caiete de sarcini, asociații, reglementări, inclusiv dreptul la retroacțiune etc. Deci sub incidentă simultană a concurenței și a transformării comportamentului consumatorului are loc o inversare a tendinței teoretizate în principiul neoclasic de adaptare a cererii la ofertă;

- articularea în forme noi a producției și a consumului de bunuri și servicii dincolo de stadiile tradiționale ale acestora. De pildă prevenirea dezechilibrelor prin stăpânerea costurilor paralel cu corelarea creșterii ofertei cu dimensiunile cererii. În servicii aceasta se manifestă deja ca o modalitate de integrare sau de coparticipare a utilizatorilor (indivizi sau grupuri) la obținerea rezultatelor finale; ceea ce înseamnă o nouă formă complexă de raport social;

- multiplicarea practicilor organizaționale non-tayloriste reflectate de reorganizările interne ale firmelor producătoare prin recompunerea colectivelor de angajați, dezvoltarea serviciilor de relații externe etc. în scopul apropierea unităților funktionale de cele operaționale și a promovării managementului prin proiecte.

La fel ca și în cazul raportului salarial aceste noi elemente evidențiază o serie de modificări în direcția trecerii la o reglare postfordistă în care alături de mecanismele pieței o importanță crescândă tinde să dobândească instituționalizarea interacțiunilor economice respective a raporturilor sociale, prin crearea și funcționarea

unor organizații și instituții (private sau publice); acestea ar avea rolul de "a administra, efectua și garanta" raporturile dintre diferite grupuri sociale.

Reflectările asupra acestui gen de reglare în continuă extindere ce va accentua caracterul de economie reglată a actualelor economii de piață sunt înglobate într-un model de reglare a relațiilor dintre trei grupuri sociale: a) agenții (privat sau publici) ai producției de bunuri și servicii cu funcția de patroni sau de organizatori); b) grupurile și categoriile de salariați; c) utilizatorii și consumatorii de tip final sau intermediar. În perspectiva noului mod de reglare se insistă asupra faptului că în timp ce relațiile dintre grupurile a și b sunt primordiale, între grupurile a și c pot exista "relații de corespondabilitate", iar între grupurile b și c - "relații de interactivitate"

- ceea ce, într-un fel atinge raporturile de proprietate.

Ca urmare a instituționalizării reglării funcționarea economică va fi influențată de:

- elaborarea, respectiv aplicarea regulilor de drept, cu deosebire respectarea drepturilor de proprietate și a inițiativei private;
- globalizarea (aducerea la nivelul întregii societăți) a statutului agenților economici (educare, formare profesională, atribuirea de diplome, certificate, licențe pentru o anumită activitate etc.);
- orientarea activităților economice prin obligativitatea respectării unor regle-

mentări și a folosirii unor mijloace conforme cu normele și exigențele diferite pe plan social;

- unele reglementări privind folosirea resurselor, inclusiv a forței de muncă și schimbul de bunuri și servicii;
- rolul major al unor instituții socio-profesionale (sindicale, uniuni patronale și de alt gen s.a.), asociații (ale consumatorilor, bancherilor etc.), al unor instituții și organisme private și publice non profit;
- instituțiile de reglare globală a unor cheltuieli finale (sisteme de securitate socială, de asigurări, de întrajutorare reciprocă);
- administrarea relațiilor prin reglementări sub forma contractelor, angajamentelor, politicilor, prin procesul de prevenire și prin practici juridice, reglarea conflictelor și a contestațiilor etc.;
- instituțiile și mijloacele de reglare financiară^{xv} și nonfinanciară^{xx};
- stabilirea și garantarea compromisurilor sociale.

Din lista acestor modalități posibile de reglare a economiei - de loc limitativă în concepția autorilor modelului - se insistă asupra distincției procedurilor în două categorii: de prereglare^{xxx} și postreglare^{xxxx}.

Apar astfel posibilități de reglementare a compromisurilor cu deosebire prin reglementări colective ca formă de prevenire socială și individuală mai puțin costisitoare decât calea dereglementării - de obicei un multiplicator al conflictelor deschise. În aplicarea acestor modalități de prere-

^{xv} Obligativitatea unui capital minim, limitarea mărimii unor contracte, reglementarea investițiilor, examinarea periodică a rapoartelor financiare, verificarea tarifelor - nici excesive, nici injust discriminatoare - incitații financiare, fiscale, reglarea cazurilor de insolvență prin folosirea unor depozite de securitate, ajustarea unor companii și utilizarea legislațiilor sau a unor fonduri de garanții.

^{xx} Obligația informării și explicitării politicilor, reglementarea practicilor de vânzare, servicii de asistență la luarea deciziilor, interzicerea practicilor de dezinformare, publicitate mincinoasă și a remizelor nejustificate.

^{xxx} Reunierea condițiilor necesare pentru desfășurarea activității de către agenții economici și pentru prevenirea abuzurilor și conflictelor, stimularea eficienței și menținerea solvabilității, integrarea fiecărei activități în ansamblul proceselor economice, democratizarea accesului prin abilitare, disponibilitate spațială și de timp, globalizarea unor riscuri etc.

^{xxxx} Reglarea disfuncțiilor dezechilibrelor și a conflictelor care se referă deopotrivă la proceduri legale, procese și compromisuri ca și la litigiile provocate, diferența unor reguli pe țări.

glare și postreglare sunt avute în vedere sisteme de integrare și coparticipare a salariaților și managerilor, a producătorilor și utilizatorilor, a sectorului privat și public, la obținerea rezultatelor finale.

De altfel concluzia - mesaj a modelului economiei reglate este că extinderea interacțiunilor dintre agenți și grupuri sociale și dincolo de spațiul pur al pieței, nu relevă că activitățile majore ale societății sunt sau vor deveni activități publice noncomerciale, chiar dacă se conturează o subordonare parțială a mecanismelor pieței unor constrângeri sociale de evaluare, reglementare și de garanții, datorită intervențiilor unor organizații nonprofit și a preluării în sarcina publică directă a unor activități industriale, de servicii și.a. Conform acestei concepții se argumentează inutilitatea trecerii în domeniul public al unor activități

și servicii în pofida faptului că funcționarea lor în regimul privat este însotită, din cauza valențelor colective (spitale, companii de asigurări), de acțiunile altor instituții private sau de stat.

Dar acest mod de reglare, bazat pe confluența mai multor genuri de mecanisme în funcționarea economiei, nu înseamnă creșterea rolului statului și nici centralizarea determinării procedurilor și regulilor de joc, ci rezervarea pentru acesta doar a unui anumit rol în coordonarea strategică a inițiatiivelor descentralizate ca și în organizarea, elaborarea și aplicarea regulilor complexe în economie.

În orice caz statul trebuie să fie "un reglator de gradul doi", având ca tel maximizarea, sub o restricție bugetară oarecare, a unei funcții de bună-stare socială.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- J.Arrow - *The Limits of Organization. The Falls Lectures on Public Policy analysis*, Norton, New York, 1974
- M.Aglietta - *Régulation et crise du capitalisme. L'expérience des Etats Unis*, Caimann Levy, Paris, 1976
- S.Berger, M.J.Piore - *Dualism and Discontinuity in Industrial Societies*, Cambridge University Press, Cambridge (Mass)
- B.Bluestone - *The Tripartite Economy: Labor Markets and the Working Poor, Poverty and Human Ressources*, July-August/1970
- R.Boyer - *La théorie de la regulation: una analyse critique*, La Découverte, Paris, 1986
- R.Boyer, J.Mistral - *Accumulation, inflation crises*, P.U.F., Paris, 1978
- R.H.Coase - *La nature de la firme*, traducere de C.Thiébault, în *Revue française d'économie*, hiver, p. 137
- P.Cohendet, P.Llerena - *Flexibilité, information et décision*, Economica, Paris, 1989
- J.C.Delaunay, J.Gaadrey - *Les enjeux de la société de service*, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, Paris, 1987
- P.Eiglier, E.Langeard - *Servuction Marketing of services*, Mac Graw, Hill, N-Y, 1987
- O.Favereau - *L'économie des convention*, Revue économique, no. 2, volume 40, mars 1989
- J.P.Fitoussi, J.Le Cacheux - *Une théorie des années 80, Observations et diagnostics économiques*, no. 25, octobre, 1989
- J.Gaadrey - *Pour une nouvelle régulation des rapports sociaux dans le secteur des services*, Revue économique, ianuarie 1990
- D.Gordon, R.Edwards, M.Reich - *Segmented Work Divided Workers. The Historical Transformation of Labour in the United States*, Cambridge University Press, Cambridge (Mass), 1982

- R.Hodson, R.L.Kaufman - Economic Dualism: a Critical review, American Sociological Review, vol. 47, no. 6, December, 1982*
- C.Kerr - Industrial Relations Research: a Personal Retrospective, Industrial Relations, vol. 17, no. 2, May*
- R.Loveridge, A.L.Mok - Theoretical Approaches to Segmented Labour Market, în IWPLMS, Low pay and labour market segmentation in advanced countries working papers, University of Cambridge (U.R.) september, tomes 1/1979*
- B.Meriaux - Point de vue sur les recherches françaises en économie du travail, Revue économique, vol.19, no.1, janvier*
- R. Salais - Flexibilité et conventions du travail, Economie appliquée, no. 2/1991*
- J.B.Shimanoff - Communication rules: theory and research, Sage Library of Social Research, vol. 97, Sage Publication, London, 1980*
- H.A.Simon - From Substantive to Procedural Rationality, în volumul Latsis S, Method and appraisal in economics, Cambridge University Press, Cambridge, 1976*
- H.A.Simon, J.G.March - Les organisations, Dunod, Paris, 1958*
- G.I.Stigler - The Process and Progress of Economics, Journal of Political Economy (Chicago), August 1983*
- I.Vogelsang - Public Enterprise in Monopolistic and Oligopolistic Industrie în J.Lesourne, H.Sonnenschein Fundamentals of Pure and Applied Economics, Harward, London, 1990.*